

Purnululu är kijafolkets benämning på denna sandstensformation i bergsområdet Bungle Bungle. Foto: Båras

Svensk rasbiologi och dess följder för aboriginerna

I september 2004 och oktober 2007 återlämnades mänskliga kvarlevor som tagits till Sverige efter en expedition till Kimberley i Australien 1910-1911. Representanter för de aboriginska folken tog då på ett

ceremoniellt sätt emot sina förfäder. (Se *Fjärde Världen* nr 3/2004.) Det var i första hand expeditionens ledare, Eric Mjöberg, som hade hemfört dessa kvarlevor.

Eric Mjöbergs "skelettsamlade" skedde mot bakgrunden av dåtidens rasbiologiska och socialdarwinistiska idéer – idéer som fått följder för aboriginerna fram till idag. Mjöbergs reseskildring och hans och andra expeditionsmedlemmars dagböcker avslöjar att handlingarna skedde trots de berörda aboriginernas protester och Mjöberg drog sig inte för att låta "råskelettera" nyligen avlidna aboriginer.

I socialdarwinistisk anda spekulerade han om aboriginerna som en "felande länk" mellan primater och människor och anslöt sig till en teori där aboriginerna ansågs vara besläktade med neanderthalarna.

Samma grundsyn exponerades i en annan reseskildring av Mjöberg (1918) efter ett andra besök i Australien 1912-13, till Queensland denna gång. Det finns dock inga belägg för att han samlade mänskliga kvarlevor under denna expedition. Kort sagt, både i Mjöbergs reseskildringar och hans dagböcker förekommer idéer och ett språkbruk som idag framstår som grovt rasistiska.

Erkännande som boskapsskötare

De vitas intrång under tiden för kolonisationen av Kimberley på 1880-talet och framöver, inkluderande tiden för Mjöbergs vistelse, innebar omfattande övergrepp på aboriginerna. Dessa övergrepp och andra företeelser förknippade med "de vita", var dock inte så ödesdigra att de uteslöt en samlevnad mellan aboriginer och vita. Under den period Mjöberg och hans expedition besökte Kimberley hade en sorts ömsesidig anpassning skett. Aboriginerna kunde inte med maktmedel förhindra kolonisatio-

nen, men de koloniserande boskapsskötarna kunde inte heller bedriva sin verksamhet utan ett visst samförstånd och hjälp av aboriginer. Aboriginerna blev helt enkelt alltmer knutna till boskapsstationerna som boskapsskötare. De arbetade i stort sett utan lön, men fick mat, kläder och en del andra förnödenheter. I denna roll fick de mycket snart ett erkännande av den vita befolkningen som skickliga hästkarlar och hästkvinnor, eftersom även en del kvinnor arbetade som ridande boskapsskötare. Denna verksamhet är något som aboriginer idag införlivat med sin historia och som många med stolthet ser tillbaka på.

Vid boskapsstationerna samlades inte bara de aboriginer som var direkt engagerade i boskapsskötseln, utan också kvinnor, barn och åldringar. Dessa var som regel engagerade i vissa arbetsuppgifter, som hushålls- och trädgårdsarbete, men även de som var oförmögna till arbete överlevde på den mat som erbjöds av de vita stationsägarna. Den här situationen bröts inte definitivt förrän i mitten på 60-talet, på grund av att individuella löner infördes. Det resulterade i att vita boskapsägare vägrade försörja anhöriga till de aboriginer som blev kvar som anställda på stationerna.

Mord, våldtäkter, massakrer

I västra Kimberley, där Mjöberg vistades, kom "stationsaboriginer" att i stor utsträckning bli kvar på de områden som de av tradition var förknippade med, det vill säga deras egna traditionella land. Under regnperioderna, då boskapsarbetet gick in i en dödperiod, kunde de besöka platser som var förknippade med förfäder och mytologi, och de kunde också upprätthålla traditionella ritualer och andra seder, bland annat att begrava sina döda på traditionellt sätt. "Det var de vitas boskapsstation men aboriginernas land", var ett talesätt som både en del vita och aboriginer kunde enas kring.

Aboriginerna var i många fall beredda att göra vad de kunde för att boskapsstationen skulle fungera tillfredsställande, och många vita respekterade att aboriginerna samtidigt "tog hand om" sina heliga platser inom det område som omfattades av boskapsstationen. I detta givande och tagande mellan vita och aboriginer – där förvisso aboriginerna hade ett uppenbart underläge – fanns det en form av förståelse.

Mord och våldtäkter på aboriginer förekom och var under vissa perioder omfattande. Sådant upprörde och levde kvar i minnet hos aboriginerna och skapade rättmätiga krav på hämnd och upprättelse, men det var inte ett helt nytt fenomen, eftersom mord och kvinnorov tidigare också hade kännetecknat relationerna mellan olika aboriginiska folk.

Det fanns dock ett chockerande nytt inslag. Traditionellt ledde en mördad aborigin till att någon mördades i gengäld, och sedan var saken utagerad. Men om en vit man blivit mördad besvarades detta nu med massakrer på aboriginer, inkluderande kvinnor och barn, för att "lära aboriginerna en läxa" och få dem att inse att vita män stod utanför deras lag, oberoende av vad de gjort sig skyldiga till. Aboriginerna hade knappast något annat val än att anpassa sig till detta för att överleva.

Traditionen har aldrig brutits

Den form som samexistensen mellan vita och aboriginer tog innebar att det för äldre aboriginer idag finns en kontinuitet när det gäller traditionell aboriginisk föreställningsvärld, vilket inbegriper synen på förfäder och döden. Samma föreställningsvärld

kan naturligtvis med all rätt också återopas av yngre aboriginer som inte växt upp med dessa traditioner på samma sätt, men situationen är ovanlig genom att det fortfarande finns en äldre befolkning för vilka denna tradition aldrig brutits. Återföringskraven av de förfäder som Mjöberg bortförde är därför förankrade i en traditionell föreställningsvärld, även om återföring är lika viktigt som en del av en historisk återupprättelse.

Den kristna världsåskådning som förknippades med den vita befolkningen hade begränsat inflytande i Kimberley och utgjorde knappast något större hot mot traditionella föreställningar. Den vita befolkning som var knuten till boskapskötseln utmärkte sig knappast för någon större religiositet. Sannolikt var begravingar av vita ett av de få tillfällen då en kristen syn i någon mån exponerades. De få missionärer som verkade i området försökte översätta en kristen syn på begravingar och livet efter döden till aboriginiska förhållanden – en verksamhet som alltid mer eller mindre innebar en kompromiss, där aboriginiska föreställningar måste ingå.

I åtminstone ett fall tycks en missionär, Sidney Hadley, ha genomgått aboriginiska initieringsritualer för att på detta sätt bli accepterad. Även

Aboriginer i Parkers protektorat, Franklinford, delstaten Victoria. Foto från 1858: Antoine Fouchery och Richard Daintree.

Kimberleyregionen i nordvästra Australien. Karta: Djanga

om andra inte gick så långt fann en del det nödvändigt att åtminstone studera den aboriginiska "lagen" för att kunna förstå de religiösa föreställningar som skulle översättas till en kristen syn. Och det var inte bara missionärerna som ansträngde sig i detta avseende. Aboriginerna skapade också om bibelns innehåll och budskap så att den överensstämde eller åtminstone var någorlunda förenlig med deras egen mytologi och religion.

Överföra barnen till institutioner

Den vetenskapliga rasism som bland andra Mjöberg stod för, lade i förlängningen också grunden till en rasistisk politik som inte bara berörde aboriginernas döda förfäder, utan också på ett radikalt sätt påverkade levande aboriginer. Den nådde sin "höjdpunkt" 1937, då administratörer för aboriginiska frågor för den federala regeringen och de enskilda staterna träffades i Canberra för att besluta om gemensamma åtgärder riktade mot den aboriginiska befolkningen. De var överens om att fullblodsaboriginer eller "tribala aboriginer" skulle dö ut oberoende av vilka åtgärder som vidtogs, medan halvblodsaboriginer, som ökade i antal, på sikt genom vissa åtgärder skulle kunna absorberas i den vita befolkningen och klassificeras som vita ur rassynpunkt.

Den grundläggande idén var att överföra blandrasföräldrars barn till olika institutioner, där de skulle uppfostras på ett sätt som avskilde dem från deras aboriginiska arv, för att sedan placeras ut i enklare arbeten inom jordbrukssektorn för män och hushållsarbeten för kvinnor. Genom att kontrollera deras giftermål, de var förbjudna att gifta sig och skaffa barn med "fullblodsaboriginer", skulle efter fem eller sex generationer alla fysiska särdrag av "aboriginalitet" ha utplånats.

På 1930-talet gavs bortförande av blandrasbarn denna förment vetenskapliga motivering, men blandrasbarn hade långt tidigare, kring sekelskiftet 1900, börjat överföras till olika missionsstationer i de norra delstaterna. Bakgrunden var att blandrasbarn betraktades som ett moraliskt problem. En uppfattning var att de ansågs ha ärvt de sämsta sidorna av både vita och svarta, men det ansågs också ibland att det var förnedrande

för "delvis vita barn" att växa upp i en miljö där det var oundvikligt att de skulle drabbas av "moraliskt förfall". Enligt den synen var således blandrasbarn på grund av sin vita förälder mer högstående än "fullblodsaboriginer".

"Smutsiga och omoraliska"

Mjöberg gav i sina böcker uttryck för båda dessa ståndpunkter, utan att bekymra sig om det motsägelsefulla i detta. Oavsett ståndpunkt blev resultatet detsamma: barnen skildes från sina föräldrar. Reglerna för omhändertagand av blandrasbarn varierade något i olika delstater. I Västaustralien, som Kimberley är en del av, kunde bortföranden inte göras av "Beskyddaren för Aboriginer" utan moderns tillåtelse förrän 1911 i formell laglig mening, men redan 1904 genomfördes en "reform" som i praktiken innebar att denna verksamhet redan påbörjats.

James Isdell, pådrivare av denna politik och verksam i Kimberley, gick i svaromål 1909 i brev till "Beskyddaren av Aboriginer", Charles Gale, där han påpekade att kritiker av denna verksamhet själva borde få se och höra, "den oanständighet, omoral och avskyvärda samtalsstämning som dessa barn utsattes för" och påpekade att en aboriginisk mor inte kände saknaden efter sitt barn mer än vad som gällde för en hund som berövades sina valpar. Båda "skulle snart glömma sina valpar". Han avslutade ett av sina brev med att "alla aboriginiska kvinnor i grunden är prostituerade", och att alla aboriginer är "smutsiga, snuskiga och omoraliska".

Isdells åsikter – som var representativa för många vita boskapskötare i Kimberley – ligger i linje med de som uttrycktes av Mjöberg, både i böcker och i dagböcker, och det är viktigt att sätta in hans "skelettjakter" i detta sammanhang. Mjöbergs sätt att skriva om sina "skelettjakter" var en del av den retorik som möjliggjorde tvångsförflyttandet av aboriginiska barn. "Skelettjakterna" var också en del av det vetenskapliga synsätt där det ansågs som oundvikligt att aboriginerna skulle dö ut i konfrontationen med en "överlägsen ras och civilisation".

Vetenskap och tro

Denna socialdarwinistiska syn un-

danröjde alla moraliska betänkligheter kring Mjöbergs (och andras) intresse för aboriginiska kvarlevor och var allmän inte bara i Europa utan också i Australien, och lade grunden till mellankrigstidens vetenskapligt motiverade tvångsförflyttningar.

Vetenskaplig rasism var förvisso en skamfläck på vetenskapens träd, men det är inte tillräckligt att avfärda sådana villfarelser som ovetenskapliga och nöja sig med det. Vetenskap – vad den än står för – är ett viktigt retoriskt och klassifikatoriskt västerländskt begrepp, som i sig själv har en övertygande och maktsymbolisk sida. Själva ordet "vetenskap" har med andra ord en innebörd, som också spelar en roll i detta sammanhang.

I en mening är vetenskap lika mycket en tro som någon religiöst grundad världsuppfattning. Det kan illustreras på följande sätt: om jag påstår att det inte är någon skillnad mellan tid och rum skulle jag förmodligen ses som i bästa fall lite egen och i värsta fall som en galning. Men om någon säger att Einstein har visat att detta är sant och jag säger att det uppenbart måste vara fel, så blir jag betraktad som en mindre vetande människa som ifrågasätter en sådan vetenskaplig auktoritet som Einstein. Ett till synes absurt påstående låter sig inte ifrågasättas om det betraktas som vetenskapligt. Vi är helt enkelt benägna att tro att det som klassificeras som vetenskapligt är sant.

Så var också fallet när fysisk antropologi och rasistiskt motiverade bortföranden av "blandrasaboriginer" var aktuellt. Om det "vetenskapliga argumentet" saknade rimlig grund för aboriginer men inte för vita så var det till stor del en fråga om olika trosföreställningar. Och de som trodde på vetenskapen kunde också drabbas, som nedanstående ger exempel på i ett sällsynt fall av en vit man som önskade ta hand om sin aboriginiska familj, berättat av journalisten och författaren Ernestine Hill under en reportageresa runt Australien på 1930-talet:

Det var vid Carpenteriabukten en av dessa vinddrivna vita som befann sig där sökte upp mig för att ta upp ett pressande problem. Han var far till fyra barn. Deras mor var en svart kvinna.

I enlighet med regeringsdirektivet

skulle nu dessa barn tas ifrån honom och placeras på en institution i Centrala Australien för att växa upp och utbildas där. Representanten för Beskyddande av Aboriginer hade sänt en polis till häst. Var han tvungen att lämna över dessa barn, eller kunde han hävda sin rätt till dem i egenskap av far?

”De är välnärda och lyckliga som de är”, sa han. ”De har inga kläder, men de behöver inga, så länge de befinner sig här ute. Detta är deras traditionella landområde. De vill inte lämna det och jag vet att de kommer att bli olyckliga. Jag antar att varken jag eller deras mor kommer att träffa dem igen.

Jag har hört att du skriver för tidningar, så du borde veta. Kan jag behålla dem hos mig? Vi har alltid varit tillsammans vad som än hänt, och deras kära mors hjärta kommer att brista.”

Tråkigt nog var mitt svar nej. Fadern till en halvcast [blandras] har ingen fadersrätt i Norra Australien, och vad gäller halvcastbarnen själva så måste de lära sig att leva som vita.

Kan barn av blandrasförhållanden resultera i ett atavistiskt bakslag?

Dr Cecil Cook, antropolog, biolog, bakteriolog, överläkare och chef för Beskyddandet av Aboriginer i Norra Australien, har efter tio år av noggranna observationer och forskning om blandraser i norr, inkluderande fjärdedels och åttondels sådana, kommit till slutsatsen att så inte är fallet.

”Mendels teori är inte tillämpbar”, sade Dr Cook till mig. ”Det finns ingen atavistisk tendens, som är fallet med asiaten och negern. Efter femte generationen i allmänhet, och alltid efter den sjätte, har alla kännetecken för den australiske infödingen utplånats. Problemet med blandras kan snabbt elimineras genom att den svarta rasen försvinner genom ett snart uppgående av deras avkomma i den vita rasen.” (Min översättning.)

Så kan också vetenskapen tala, och om detta är hjärtskärande att läsa, så kan vi vara säkra på att det var än mer hjärtskärande i verkligheten för tusentals drabbade aboriginer. Vetenskap är ett bättre argument i det här sammanhanget än det som berörde den politiska agenda för norra Australien som motiverade Dr Cook,

1 Atavism: när ett en egenskap från långt tidigare släktled uppträder på nytt.

och som han i andra sammanhang uttryckte tydligt nog. Blandrasmän som förblev arbetslösa utgjorde ett tacksamt klientel för revolutionära agitatorer, och om de anställdes i enklare arbeten hotade de att dominera arbetsmarknaden och hindra vita från att ta del av denna och därmed äventyra hela den politik som syftade till att göra Australien till ett ”vitt land”.

Mjöberg hörde till pionjärerna inom den vetenskapliga metafysik som kring sekelskiftet 1900 drabbade australiska aboriginer. Den som idag anser att deras kvarlevor bör bevaras på västerländska institutioner för forskningsändamål bör veta i vilken aboriginsk historisk tradition de ingår och att ”vetenskapens krav” har mer än en mening.

Genom att sätta in Mjöbergs skelettsamlade i sitt koloniala sammanhang framgår det att de aboriginska kraven på återföring ingår i en historisk process av upprättelse. Kraven på återföring kan inte bara ses som en begäran att återfå specifika förfäder, utan är också en del av en politisk process av stor betydelse för den aboriginska befolkningen.

Fortsatte in på 1970-talet

Bortförandet av aboriginska barn fortsatte ända in på 1970-talet, men vid tiden för andra världskriget ändrades inriktningen på denna verksamhet. En rasistisk syn som syftade till att utplåna alla spår av ”fysisk aboriginalitet” ändrades till en assimilationspolitik som berörde alla aboriginer, såväl ”fullblod” som ”blandrasaboriginer”. Assimilationstanken syftade till att anpassa aboriginerna till värderingar som ansågs centrala för en nationell australisk vit identitet, där ”aboriginalitet” enbart skulle få fortleva som ”folklore”, uttryckt i typiska former för en sådan, som musik, dans och konst. Bortförandet av aboriginska barn från sina föräldrar motiverades nu med olämpliga uppväxtförhållanden. I teorin gällde detta också för vita barn, men i praktiken drabbades nästan bara aboriginska barn, och de som drabbades upplevde knappast någon skillnad mellan en mer uttalad rasistisk och en assimilationalistisk syn.

Claes Hallgren

Fil dr, socialantropolog

Claes Hallgren.

Privat foto.

Litteraturtips, fakta:

- Gabrielsson, J. 2004. Svart Vetenskap. Sveriges Radio.
- Gabrielsson, J. 2007. Skelettsamlaren Mjöberg. Sveriges Television.
- Hallgren, C. 2003. Två Resenärer. Två Bilder av Australier. Eric Mjöbergs och Yngve Laurells vetenskapliga expeditioner 1910-13. Uppsala: Kultur i Focus.
- Iregren, E. 2002. Hur Bevara Samernas Biologiska Historia. Vem äger kulturarvet? Duodarris 20. Rapportserie.
- Lindqvist, S. 2003. Lämna tillbaka skeletten. Dagens Nyheter 25 augusti.
- Mjöberg; E. 1918. Bland Stenåldersmänniskor i Queenslands Vildmarker. Stockholm: Bonniers.
- Mjöberg, E. 1915. Bland Vilda Djur och Folk I Australien. Stockholm: Bonniers.